

HOVIOIKEUSPROSESSIA KOSKEVAT OHJEET

Riita-asiat

1. Yleistä hovioikeusmenettelystä

Hovioikeuden tehtävänä on valituksen ja siihen annetun vastauksen muodostamisessa rajoissa tutkia käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen ja siellä noudatetun menettelyn oikeellisuus sekä korjata näissä ilmenevät virheet mahdollisimman varmassa, joutuisassa ja kohtuuhintaisessa menettelyssä.

Hovioikeusprosessin tehtävien ja tavoitteiden toteutumiseen vaikuttaa olennaisesti se, miten tuomioistuin ja asianosaiset suoriutuvat heille muutoksenhaussa kuuluvista tehtävistään. Oikeussuoja on vastaavasti sitä tehokkaampaa ja laadukkaampaa, mitä enemmän muutoksenhaussa keskitytään käräjäoikeuden tuomion jälkeen riidanalaisiksi tai epäselviksi jääviin seikkoihin, ja mitä vähemmän kysymys on sellaisesta käräjäoikeusmenettelyn toisinnosta, joka ei ole tarpeen käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen ja siellä noudatetun menettelyn oikeellisuuden tarkistamiseksi ja havaittujen virheiden oikaisemiseksi.

2. Tyytymättömyyden ilmoituksesta

Asianosaisen, joka tahtoo valittaa käräjäoikeuden ratkaisusta, on ilmoitettava siihen tyytymättömyyttä puhevallan menettämisen uhalla. Tyytymättömyyttä on ilmoitettava viimeistään seitsemäntenä päivänä siitä lukien, kun käräjäoikeuden ratkaisu julistettiin tai annettiin (OK 25:5.2). Tyytymättömyyden ilmoittaminen ei velvoita valittamaan hovioikeuteen. Tyytymättömyyden ilmoitus on mahdollista peruuttaa tyytymättömyyden ilmoittamiselle säädetyn määräajan kuluessa (OK 25:8).

Asianosainen voi ilmoittaa tyytymättömyyttä vain osaan käräjäoikeuden ratkaisua, jolloin ratkaisu tulee muilta osin lainvoimaiseksi, kun tyytymättömyyden ilmoittamisen määräaika kuluu umpeen. Rajoitus voi koskea joko yhtä tai useampaa nimettyä henkilöä taikka jotakin ratkaisun muuten selkeästi erotettavaa osaa, joka voidaan ylemmässä tuomioistuimessa ratkaista erillisenä osakysymyksenä. Rajoituksesta on erikseen mainittava, kun tyytymättömyyttä ilmoitetaan (OK 25:7.1).

Muutoksenhakua harkitsevan asianosaisen on jo tyytymättömyyttä ilmoittaessaan syytä pohtia, miltä osin asia kannattaa hovioikeuden tutkittavaksi saattaa. Tyytymättömyyden ilmoituksen rajaamisella muutoksenhaku voidaan tehokkaasti kohdistaa vain sellaisiin kysymyksiin, jotka käräjäoikeuden tuomion jälkeenkin on tarpeen saattaa hovioikeuden tutkittaviksi.

3. Valituksesta, vastauksesta ja asian valmistelusta

3.1. Valituksessa esitettävistä vaatimuksista ja valitusperusteiden yksilöimisestä

Valituksessa on yksilöitävä muutoksenhaun kohteena oleva käräjäoikeuden ratkaisu (OK 25:15.1, 1 kohta) sekä ilmoitettava, miltä kohdin käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta ja millä perusteella ratkaisu on virheellinen (ks. OK 25:15.1, 2 ja 4 kohdat). Valituksessa on ilmoitettava myös se, miten käräjäoikeuden ratkaisua on valittajan mukaan muutettava (OK 25:12.1, 3 kohta). Valittajan muutosvaatimukset sitovat hovioikeutta, joka ei voi tuomita muuta tai enempää kuin valittaja on vaatinut (OK 24:3.1). Käräjäoikeudessa kantajana ollut valittaja ei myöskään pääsääntöisesti saa vaatia muuta kuin käräjäoikeudessa esittämässään kanteessa vaatimaansa suoritusta (OK 14:2.1-2:t).

Asianmukaisen valituksen laatiminen edellyttää huolellista perehtymistä käräjäoikeuden ratkaisuun ja sen arvioimista, sisältääkö ratkaisu lopputuloksestaan huolimatta sellaisia seikkoja, joita ei ole tarpeen saattaa hovioikeuden tutkittavaksi. Valitus on rajattava koskemaan vain niitä seikkoja, jotka ovat asianosaisten välillä riitaisia vielä hovioikeudessa. Näiden seikkojen kartoittamisen jälkeen on pohdittava sitä, voidaan-ko käräjäoikeuden ratkaisun virheet oikaista laintulkinnalla (*oikeuskysymys*) vai edellyttääkö oikaiseminen näyttöratkaisun muuttamista (*näyttökysymys*).

Valituksessa on syytä yksilöidä riidattomat seikat sekä riitaiset seikat erityisesti siltä osin kuin kysymys on oikeustosisekoista eli sellaisista seikoista, jotka ovat valittajan vaatiman oikeusseuraamuksen välttämättömiä edellytyksiä. Valittajan vetoamat oikeustosisekat sitovat hovioikeutta, joka ei saa perustaa tuomiota sellaiseen seikkaan, johon valittaja ei ole vaatimuksensa tueksi vedonnut (OK 24:3.2).

Riitaisten seikkojen osalta on olennaista perustella, miksi käräjäoikeuden ratkaisua on pidettävä valituksen kohteena olevilta osilta virheellisenä. Riitaisista seikoista esitettävä todistelu on myös valituksessa ja vastauksessa yksilöitävä selvästi todistusteemoineen. Silloin, kun valitus on käräjäoikeuden näytön arvioinnin väitetyn virheellisyyden vuoksi käsiteltävä pääkäsittelyssä, käräjäoikeudessa esitetyn näytön sisältöä ei ole syytä selostaa yksityiskohtaisesti. Sitä vastoin valituksessa on kyettävä uskottavasti kiteyttämään se, miltä osin ja millä perusteella käräjäoikeuden näytön arviointi on ollut virheellinen.

Erityisesti silloin, kun muutosvaatimukset perustuvat väitettyyn virheelliseen laintulkintaan, valituksessa on suotavaa tukeutua eri oikeuslähteisiin ja perustella niiden nojalla sitä, miksi laintulkinta on virheellinen ja miten asia olisi valittajan käsityksen mukaan tullut ratkaista. Asianosaisten tulisi oikeuslähdeaineistoa koskevassa selvityksessään kartoittaa asian kannalta merkitykselliset lähteet ja niistä ilmenevät näkökohdat siinä laajuudessa, kuin tuomioistuin tulee tekemään asiaa ratkaistessaan.

3.2. Valituksen muotovaatimuksista ja sen kirjoittamiseen liittyvistä kysymyksistä

Valituskirjelmässä on ilmoitettava asianosaisten nimet ja heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot sekä se postiosoite ja mahdollinen muu osoite, johon asiaa koskevat kehoitukset, kutsut ja ilmoitukset voidaan valittajalle lähettää (*prosessiosoite*). Asianosaisten, todistajan ja muun kuultavan puhelinnumero ja muut yhteystiedot on myös ilmoitettava hovioikeudelle. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, siitä tulee viipymättä ilmoittaa hovioikeudelle.

Valituskirjelmä on valittajan tai, jollei hän ole sitä laatinut, sen laatijan allekirjoitettava. Kirjelmään on myös liitettävä ne asiakirjat, joihin valittaja vetoaa ja joita ei ole esitetty käräjäoikeudessa, sekä valittajan vastapuolta varten jäljennös kirjelmästä ja siihen liitetyistä asiakirjoista.

Valitus on kirjoitettava selkeästi ja täsmällisesti, ja sitä on tarvittaessa jäsennettävä esimerkiksi alaotsikoin. Valituksesta ja vastauksesta laaditaan hovioikeuden tuomion kertoelma (*resiitti*). Valitus onkin laadittava niin yksiselitteiseksi, että valittajan vaatimukset perusteineen ovat siirrettävissä hovioikeuden tuomioon melkein sellaisenaan. Valituksen tarpeeton laveus ja epäselvyys ovat omiaan hankaloittamaan asian ymmärtämistä, lisäämään suoranaisten väärinymmärrysten riskiä ja johtamaan yleensä siihen, että myös valitukseen annettava vastaus on puutteellinen ja usein heikkolaatuinen. Tällöin valmistelua voidaan joutua jatkamaan kirjallisesti tai suullisessa valmistelussa, mikä aiheuttaa asianosaisille lisäkustannuksia ja oikeudenkäynnin tarpeetonta viivästystä.

3.3. Todistelun ilmoittamisesta

Tuomioistuin ei saa sallia todistelun esittämistä asiaan vaikuttamattomista tai selvitetystä seikoista (OK 17:7). Jotta hovioikeus kykenisi valvomaan sen, että todistelua esitetään vain tarpeellisissa määrissä, valituksessa on tarkasti yksilöitävä hovioikeudessa esitettävät todisteet ja se, mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen (*todistusteema*). Todistusteemoilla on oltava suora tai välillinen yhteys asianosaisten välillä oleviin riitaisiin kysymyksiin. Koska muutoksenhaku kohdistuu käräjäoikeuden tuomioon, sellaiset ilmaukset kuten "sama todistelu kuin käräjäoikeudessa" eivät ole suotavia. Asianosaisten on muutenkin syytä pidättäytyä laveista ja epätäsmällisistä todistusteemoista.

Jos riita-asiaa koskevassa valituksessa nojaututaan seikkoihin tai todisteisiin, joita ei ole esitetty käräjäoikeudessa, valituksessa on ilmoitettava, miksi seikka tai todiste esitetään ensi kerran vasta hovioikeudessa (OK 25:15.3). Jos valittaja ei saata todennäköiseksi, että hän ei ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin, todisteen esittämistä ei sallita (OK 25:17.1). Huolellisen perustelemisen merkitys korostuu erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa valittaja on tiennyt seikasta tai todisteesta jo käräjäoikeudessa.

Asian käsittelyyn ja todistelun vastaanottamiseen liittyvät erityispiirteet, kuten tulkkauksen tarve tai pyyntö kuulustelemisen toteuttamisesta erityisenä ajankohtana taikka video- tai puhelinkuulemisena, joita

käsitellään jäljempänä, on syytä esittää jo valituksessa. Jos asiaan liittyy esimerkiksi syitä, joiden vuoksi oikeudenkäynnin julkisuutta on joiltakin osin aihetta rajoittaa, myös sellaiset seikat on syytä tuoda hovioikeuden tietoon mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

3.4. *Jatkokäsittelyluvasta*

3.4.1. *Jatkokäsittelylupaa riita-asioissa koskevat oikeusohjeet*

Riita-asioissa jatkokäsittelylupaa edellyttävät saamista koskevat asiat, joissa käräjäoikeuden tuomitseman ja hovioikeudessa esitetyn vaatimuksen erotus (*häviöarvo*) ei ole yli 10.000 euroa. Oikeudenkäyntikuluja ja vaatimukselle laskettavaa korkoa ei oteta huomioon häviöarvoa määritettäessä (OK 25a:5). Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia avustajan palkkioita tai kuluja taikka maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa (OK 25a:10).

Jatkokäsittelylupa on myönnettävä, jos: 1) ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta (*muutosperuste*); 2) käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta ei ole mahdollista arvioida jatkokäsittelylupaa myöntämättä (*tarkistusperuste*); 3) lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeä myöntää asiassa jatkokäsittelylupa (*prejudikaattiperuste*); tai jos 4) luvan myöntämiseen on muu painava syy (OK 25a.11.1).

Jos jatkokäsittelylupaa haetaan muutosperusteella, lupaa ei tarvitse myöntää yksinomaan näytön uudelleen arvioimista varten, ellei käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta ole perusteltua aihetta epäillä valituksessa esitettyjen seikkojen perusteella (OK 25a:11.2).

3.4.2. *Jatkokäsittelylupaperusteen ja luvan myöntämisen syiden ilmoittaminen valituskirjelmässä*

Jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalan piiriin kuuluvissa asioissa valituksessa on ilmoitettava peruste jatkokäsittelyluvan myöntämiselle ja ne syyt, joiden vuoksi valittaja katsoo perusteen olevan olemassa, jollei peruste muuten ilmene valituskirjelmästä (OK 25:15.1, 4a kohta).

Silloin, jos edellä mainitut seikat eivät ilmene jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalan piiriin kuuluvasta valituksesta, hovioikeus voi joutua täydennyttämään valitusta, jos siihen on tarvetta (OK 25a:3.1). Valituksen täydennyttäminen viivästyttää oikeudenkäyntiä ja lisää oikeudenkäynnin kustannuksia. Siksi valituksessa on tarkoituksenmukaista joka tapauksessa ilmoittaa selkeästi se, millä perusteella jatkokäsittelylupa on myönnettävä, ja mitkä ovat ne syyt, joiden nojalla lupa tulisi myöntää.

Jatkokäsittelylupahakemuksen huolellisen perustelemisen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun jatkokäsittelylupaa haetaan muutosperusteella ja sitä vaaditaan näytön uudelleen arvioimista varten. Valituskir-

jelmässä on tällöin kyettävä riitauttamaan kärjäoikeudessa esitettyyn todisteluun perustunut näytön arviointi siten, että syntyy perusteltu aihe epäillä kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Todistelun luotettavuuden ja näyttöratkaisun perustelematon riitauttaminen (*"todistelu on ollut epäluotettava"*) eivät riitä jatkokäsittelyluvan saamiseen.

Vaikka jatkokäsittelylupahakemuksen asianmukainen perusteleva on tärkeää, asianosaisten on syytä muistaa, että valituksen varsinainen painopiste on kärjäoikeuden ratkaisuun kohdistuvissa muutosvaatimuksissa sekä niiden perusteiden analysoimisessa ja tiiviissä selostamisessa.

3.5. Valituksen käsittelymuodosta ja pääkäsittelypyynnöstä

3.5.1. Asian ratkaiseminen esittelystä

Valitusasia käsitellään ja ratkaistaan hovioikeudessa joko esittelystä tai pääkäsittelyssä, jossa vastaanotetaan asianosaisten nimeämä todistelu tai joka voidaan toimittaa myös niin sanottuna pienimuotoisena eli suppeana pääkäsittelynä (*"pikkupääkäsittely"*).

Asia ratkaistaan esittelystä silloin, kun asiassa ei ole tarpeen toimittaa pääkäsittelyä henkilötodistelun vastaanottamiseksi. Asia ratkaistaan tällöin kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, mutta tarvittaessa hovioikeus voi ottaa kärjäoikeudessa esitetystä todistelusta selon tallenteelta (OK 26:12.3). Jos valittajan vastapuoli ei ole käyttänyt puhevaltaa hovioikeudessa, asiaa ratkaistaessa otetaan huomioon hänen aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto (OK 26:12.2). Esittelystä ratkaistavissa asioissa asianosaisten on toimitettava oikeudenkäyntikululaskunsa hovioikeudelle jo valituksessaan ja vastauksessaan, jotta niitä ei tarvitse pyytää erikseen täydennyksenä.

3.5.2. Pääkäsittelypyyntö ja sen perusteleva

Pääkäsittely toimitetaan lähtökohtaisesti vain, kun asianosaisten on vaatinut sitä (OK 26:14.1). Hovioikeus voi myös toimittaa pääkäsittelyn omasta aloitteestaan katsoessaan sen tarpeelliseksi (OK 26:14a). Pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos asiassa ei tarvitse ottaa vastaan suullista todistelua sen vuoksi, että näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä varteenotettavaa epäilyä, ja pääkäsittelyn toimittaminen on muutoinkin selvästi tarpeetonta huomioon ottaen erityisesti asian laatu ja merkitys asianosaiselle (OK 26:14.2).

Niissä tilanteissa, kun valituksen tutkiminen edellyttää pääkäsittelyn toimittamista näytön uudelleen arvioinnin vuoksi, valituksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sen perustelevuuteen, miksi kärjäoikeus on arvioinut näytön virheelliseksi. Perustelematon näytön arvioinnin riitauttaminen tai ylimalkaiset väitteet eivät tyypillisesti riitä muodostamaan varteenotettavaa epäilyä, vaan asianosaisten tulee pääkäsitte-

lypyyntönsä perusteissa pyrkiä saamaan hovioikeus vakuuttuneeksi siitä, että käräjäoikeuden näyttöratkaisu on tuossa vaiheessa käytössä olevien tietojen perusteella virheellinen. Pääkäsittelypyynnön perusteissa on myös syytä tuoda esiin ne asian laatua ja merkitystä asianosaiselle koskevat seikat, jotka puoltavat pääkäsittelyn toimittamista joka tapauksessa.

Pääkäsittely saadaan rajoittaa koskemaan vain osaa valituksen kohteena olevasta asiasta (OK 26:13.2). Tällöin valituksen muut kuin pääkäsittelyssä käsiteltävät osat tutkitaan ja ratkaistaan kirjallisen aineiston perusteella. Pääkäsittelyn rajoittaminen vain sellaisiin kysymyksiin, jotka edellyttävät näytön uudelleen arvioimista, on tarkoituksenmukainen ja tehokas keino vähentää asianosaisille asian käsittelystä aiheutuvia kustannuksia, mikä on syytä ottaa huomioon asian käsittelymuotoa harkittaessa.

3.6. Valitukseen pyydettävästä vastauksesta

Hovioikeus pyytää valittajan vastapuolelta valituksen johdosta kirjallisen vastauksen. Vastausta ei yleensä pyydetä ennen jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan asian ratkaisemista, mutta vastaus voidaan tarvittaessa pyytää tuossakin vaiheessa (ks. OK 25a:13). Vastausta ei pyydetä silloin, kun valitus jätetään tutkimatta tai vastauksen pyytäminen on ilmeisen tarpeetonta.

Vastauksessa vastapuolen on ilmoitettava, myöntääkö hän muutosvaatimuksen vai vastustaako hän sitä; sekä käsityksensä valittajan vaatimusten perusteista ja seikat, joihin hän haluaa nojautua. Muilta osin vastaukseen sovelletaan samaa sääntelyä kuin valitukseenkin.

3.7. Lisäkirjelmät hovioikeudelle

Asianosaiset eivät saa omasta aloitteestaan toimittaa hovioikeudelle lisäkirjelmiä, sillä niitä ei oteta huomioon asiaa ratkaistaessa. Edellyttäen, että hovioikeus harkitsee jostakin kysymyksestä tarvittavan lisäselvitystä, hovioikeus pyytää asianosaiselta kirjallista lausumaa tai kutsuu asianosaiset kuultaviksi istuntoon, jos sen katsotaan edistävän asian valmistelua (OK 26:8.1-2:t).

3.8. Vastavalituksesta

Vastavalitukseen sovelletaan, mitä edellä on selostettu valituksesta.

3.9. Valmisteluistunnosta

Jollei asiaa saada selvitettyä kirjallisessa valmistelussa riittävästi, hovioikeus voi pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden turvaamiseksi toimittaa valmisteluistunnon.

Valmisteluistunnossa voidaan selvittää esimerkiksi asianosaisten vaatimuksiin, niiden perusteisiin tai todisteluun liittyviä epäselvyyksiä sekä pyrkiä sovintoon. Valmistelu on pyrittävä saattamaan loppuun viivytyksettä yhdessä istunnossa (OK 26:11 ja 5:15c.4). Asianosaisten avustajineen on perehdyttävä asiaan niin hyvin, ettei asian käsittely heidän laiminlyöntinsä vuoksi viivästy (OK 26:11 ja 5:17.3).

Valmisteluistunnon toimittaa asian valmistelusta vastaava hovioikeudenneuvos, jota käytännön toimenpiteissä avustaa jutun valmistelija. Valmisteluistunnon voi poikkeuksellisesti toimittaa yhdessä valmistelusta vastaavan hovioikeudenneuvoksen kanssa jutun puheenjohtaja, mikä tulee kysymykseen lähinnä laajoissa riita-asioissa. Valmisteluistunto on mahdollista järjestää puhelimitse tai videon välityksellä, jos menettelyä voidaan pitää valmistelun tavoitteiden saavuttamiseksi tarkoituksenmukaisena ottaen huomioon asian laatu ja laajuus (OK 26:11 ja 5:15d).

4. Pääkäsittelystä

4.1. Pääkäsittelyä edeltävistä käytännön toimenpiteistä

Jos hovioikeus on päättänyt toimittaa asiassa pääkäsittelyn, asiaa koskevat tiedustelut tulee osoittaa asian valmistelusta vastaavalle jäsenelle, valmistelijalle tai hovioikeuden osastosihteerille.

Erityisesti jutuissa, joissa käräjäoikeudessa on esitetty runsaasti henkilötodistelua, pääkäsittelyn keskitetty läpivienti edellyttää pääkäsittelyn vaiheita koskevan istuntosuunnitelman laatimista. Koska asianosaisten avustajien mahdollisuudet arvioida henkilötodistelun vastaanottamisessa tarvittavaa ajankäyttöä ovat olennaisesti paremmat kuin hovioikeudella, hovioikeus voi antaa istuntosuunnitelman laatimisen heidän yhteiseksi tehtäväkseen, elleivät asianosaiset ole toimittaneet sitä hovioikeudelle jo valituksensa tai vastauksensa liitteenä. Istuntosuunnitelmassa todistelu on ilmoitettava siten, että ensin otetaan vastaan kirjallinen todistelu ja sen jälkeen henkilötodistelu siten, että asianosaisten kuuleminen todistelutarkoituksessa toimitetaan lähtökohtaisesti ennen muun henkilötodistelun vastaanottamista (ks. OK 26:25 ja OK 6:2.2). Mahdolliset poikkeukset mainitusta kuulemisjärjestyksestä edellyttävät hovioikeuden lupaa (OK 26:25 ja OK 6:2.3). Istuntosuunnitelmasta on käytävä ilmi todistajien kuulemisjärjestys sekä se, mihin kellonaikaan asianosaiset ovat kutsuneet heidät tuomioistuimeen tai pyytävät hovioikeutta kutsumaan heidät. Istuntosuunnitelman laatimisen nyrkkisääntö on se, että todistajan kuulustelemiseen hovioikeudessa käytetään selvästi vähemmän aikaa kuin käräjäoikeudessa. Hovioikeusprosessi ei ole käräjäoikeusprosessin toisinto, vaan käsittely, joka kohdistuu käräjäoikeuden ratkaisun väitettyihin virheisiin tai puutteisiin. Pääkäsittelyt on virastohenkilökunnan työaikojen vuoksi pyrittävä päättämään kello 16.15 mennessä.

Erityisesti laajoissa jutuissa, joissa pyydetään toimittamaan pääkäsittely, asianosaisten asiamiesten on syytä ryhtyä laatimaan istuntosuunnitelmaa jo siinä vaiheessa, kun pääasiaan haetaan muutosta. Tuossa

vaiheessa myös todistajien kuulustuttamiseen käytettävä aika on helposti määriteltävissä. Istuntosuunnitelma on tällaisessa tilanteessa suotavaa toimittaa valituksen tai vastauksen liitteenä. Muussa tapauksessa istuntosuunnitelma toimitetaan hovioikeudelle erikseen sovittun määräajan kuluessa.

Hovioikeus huolehtii asianosaisten kutsumisesta pääkäsittelyyn (OK 26:17.1). Hovioikeus kutsuu myös todistajat, asiantuntijat ja muut todistelutarkoituksessa kuultavat henkilöt pääkäsittelyyn, jollei kutsumista erikseen anneta asianosaisten tehtäväksi (OK 26:23.1 ja OK 11:2). Jos todistajien kutsuminen pääkäsittelyyn uskotaan asianosaisille, kutsumisessa mahdollisesti ilmenevistä ongelmista on tiedotettava hovioikeudelle viipymättä. Myös pääkäsittelyn peruuttamis- tai lykkäämistarpeesta tiedossa olevan esteen johdosta on tiedotettava hovioikeudelle ja vastapuolelle viipymättä. Hovioikeuden on lähtökohtaisesti toimitettava uusi pääkäsittely, jos asia on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 14 päivää, ja jos lykkäys ylittää 45 päivää, uuden pääkäsittelyn toimittamisessa ei ole harkinnanvaraa (OK 26:25 ja OK 6:11.2). Asianosaisen on jo lykkäämistarpeesta hovioikeudelle ja vastapuolelle ilmoittaessaan syytä pohtia sitä, miten asia voidaan lakisääteisten määräaikojen rajoissa käsitellä yhdessä pääkäsittelyssä.

Hovioikeus toimittaa asianosaisille pääkäsittelypäätöksen tekemisen jälkeen ennen pääkäsittelyä yleensä hovioikeuden yhteenvedon sekä laajemmissa jutuissa istuntosuunnitelman siihen mahdollisesti tehtyine muutoksineen. Asianosaisten edellytetään ennen pääkäsittelyä tutustuvan yhteenvedoon ja tarkistavan, onko heidän vaatimuksensa ja niiden perusteet kirjattu siihen oikein.

Yhteenvedon laajemmista muokkaustarpeista on syytä ilmoittaa ennen pääkäsittelyä hovioikeudelle ja vastapuolelle. Muussa tapauksessa mahdolliset muutokset yhteenvedoon tehdään asian pääkäsittelyssä. Muutosten tulee koskea vaatimuksia, oikeustositseikkoja tai syitä, joiden vuoksi käräjäoikeuden ratkaisua on pidettävä virheellisenä. Yhteenvedon muokkaamistarvetta harkittaessa on syytä ottaa huomioon se, että yhteenvedoon ei ole tarkoitus sisällyttää esimerkiksi todistelun sisältöä tai näytön arviointia koskevia näkökohtia, ei myöskään juridista argumentaatiota.

4.2. Pääkäsittelystä

Pääkäsittely toimitetaan suullisesti, välittömästi ja yhtäjaksoisesti.

Pääkäsittelyssä ratkaistavassa asiassa oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon vain se aineisto, joka esitetään pääkäsittelyssä (OK 26:24b.1). Asianosainen tai hänen avustajansa ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti. Asianosainen saa kuitenkin lukea asiakirjasta vaatimuksensa, suorat viittaukset oikeuskäytäntöön ja oikeuskirjallisuuteen ja sellaisiin asiakirjoihin, joita pelkästään suullisesti esitettyinä on vaikeata ymmärtää. Lisäksi hän saa käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tueksi (OK 26:25 ja OK 6:3.1-2:t). Jotta pääkäsittelyn yhtäjaksoisuus toteutuisi, asianosaisen ja hänen avustajansa on perehdyttävä asiaan niin huolellisesti, että asian käsittelyä

ei heidän laiminlyöntinsä vuoksi tarvitse lykätä. Oikeudenkäynnin pitkittäminen velvollisuuden vastaisella menettelyllä voi johtaa asianosaisen, tämän edustajan tai avustajan vastuuseen pitkittämisestä aiheutuneista kuluista riippumatta siitä, miten oikeudenkäyntikulut on muutoin korvattava (OK 21:5 ja OK 21:6).

Pääkäsittelyn aluksi puheenjohtaja tarkistaa läsnäolijat, käy tarpeellisilta osin läpi valituksenalaisen ratkaisun sekä asianosaisille toimitetun yhteenvedon, minkä jälkeen asianosaisilla on viimeistään mahdollisuus tehdä yhteenvedoon mahdolliset korjaukset, täsmennykset ja täydennykset. Yhteenvedon läpikäymisen yhteydessä tiedustellaan myös sitä, onko asianosaisilla tarvetta käydä sovintoneuvotteluja.

Yhteenvedon läpikäymistä seuraa asiaesittely, jossa asianosaisilla on mahdollisuus puolin ja toisin selostaa tarkemmin sitä, mistä asiassa heidän mielestään on kysymys, ja lausua vastapuolensa perusteluiden johdosta. Asiaesittelyssä riidan kohteena oleva tapahtumainkulku voidaan käydä läpi esimerkiksi kronologisessa järjestyksessä, mutta asiaesittelyn on kuitenkin syytä painottaa hovioikeusvaiheessa riitaisiin seikoihin sekä siihen, millä todisteella asianosainen aikoo näyttää kyseiset seikat toteen. Asiaesittelyssä on syytä pyrkiä lyhyeen ja selkeään esittämistapaan, eikä siinä pidä ryhtyä esimerkiksi yksityiskohtaisesti ennakkoimaan sitä, mitä joku todistajana kuulusteltava henkilö kertoo riitaisesta todistusteemasta.

Asiaesittelyä seuraa todistelu, jonka tarkoituksena näyttää toteen riitaiset seikat. Koska useimmissa riitaasioissa asianosaisten erimielisyydet kohdistuvat näyttökysymyksiin, todistelu on pääkäsittelyn selvästi eniten aikaa vievä ja olennaisen tärkeä vaihe. Siksi ei ole yhdentekevää, miten todistelu käydään läpi. Asianosaisten on todistelun läpikäymisessä syytä muistaa, että todisteiden esittämisen tarkoituksena ei ole vakuuttaa oman kannan oikeutuksesta vastapuolta, vaan hovioikeuden jäsenet. Vaikka valituksen kohteena olevaa asiaa on ennen hovioikeuden pääkäsittelyä käyty läpi käräjäoikeudessa, hovioikeuden jäsenet käsittelevät sitä ensimmäisen kerran. Monet asianosaisten välillä itsestään selviltä tuntuvat asiat eivät siksi ole välttämättä yhtä selviä hovioikeudelle. Todisteiden esittämisen yhteydessä on myös suotavaa tarvittaessa käyttää erilaisia havaintovälineitä, joiden voidaan olettaa helpottavan asian ymmärtämistä.

Mahdollinen katselmus, jos hovioikeus on päättänyt sellaisen toimittaa, tehdään tavanomaisesti asiaesittelyn jälkeen, jollei erikseen toisin sovita. Katselmus suoritetaan asianosaisvetoisesti. Tarkoitus on, että asianosaiset osoittavat katselmoitavana olevasta kohteesta hovioikeuden jäsenille ne seikat, jotka tahtovat näiden ottavan ratkaisua tehdessään huomioon ja joista seikoista asianosaiset tulevat esittämään tarkemman näytön pääkäsittelyssä. Katselmuksessa ei sitä vastoin ole tarkoitus ryhtyä väittelemään havaintojen merkityksestä tai muista asian ratkaisemisen kannalta relevanteista kysymyksistä.

Asiaesittelyn jälkeen käydään puheenjohtajan johdolla läpi asiakirjatodistelu. Ensin asiakirjan nimenneelle asianosaiselle ja sen jälkeen hänen vastapuolelleen varataan tilaisuus käydä asiakirja läpi tarvittavilta osiltaan. Tuomioistuimien voi määrätä, että kirjallinen todiste otetaan vastaan pääkäsittelyssä sitä lukematta

vain, jos sen sisältö on tuomioistuimen jäsenten tiedossa, asianosaiset siihen suostuvat ja sitä muutoinkin voidaan pitää sopivana (OK 17:8e.3). Asianosaisten on todisteiden sisältöä kommentoidessaan syytä muistaa, että todistelua koskevien johtopäätösten esittämisen aika on vasta loppulausunnossa. Osa asiakirjatodisteista voidaan myös ottaa vastaan todistajan kuulustelun yhteydessä, jos sitä pidetään perusteltuna.

Asiakirjatodistelua seuraa henkilötodistelu, jossa asianosaiset lähtökohtaisesti kuullaan ennen todistajia. Pääsääntöisesti asianosaisen ja todistajan kuulustelun aloittaa nimennyt asianosainen. Pääkuulustelun tarkoitus on yhtäjaksoisesti ja avoimin kysymyksin saada esiin mahdollisimman paljon informaatiota nimetystä todistusteemasta. Pääkuulustelussa ei saa käyttää johdattelevia kysymyksiä, ja myös nimettyjä todistusteemoja on noudatettava. Pääkuulustelun jälkeen todistajan nimenneen asianosaisen vastapuolelle varataan tilaisuus pitää vastakuulustelu, jonka tarkoituksena on kyseenalaistaa pääkuulustelussa annetun kertomuksen luotettavuus ja jossa voidaan tarvittaessa käyttää johdatteleviakin kysymyksiä sen selvittämiseksi, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Vastakuulustelun jälkeen asianosaisille varataan vielä tilaisuus täydentävään kuulusteluun. Missään kuulusteluvaiheessa ei ole sallittua käyttää asiaan kuulumattomia, eksyttäviä tai muuten sopimattomia kysymyksiä (ks. vuorokuulustelusta OK 17:33).

Asianosaisia ja todistajia voidaan istunnossa kuulla todistelutarkoituksessa puhelimitse taikka käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hovioikeus harkitsee sen soveliaaksi eikä kuulemisen toteuttaminen tällä tavalla vaaranna todistelun uskottavuuden arvioimista (ks. OK 17:34a ja OK 26:24a.2). Pyyntö kuulemisen toteuttamisesta puhelin- tai videoteitse on esitettävä jo valitus- tai vastauskirjelmässä, ja siinä on myös edellä mainitut kriteerit huomioon ottaen yksilöitävä syyt, joiden vuoksi tällainen menettely on tarpeen.

Todistelun vastaanottamisen jälkeen asiassa esitetään loppulausunnot, joiden laatimista varten pääkäsitteily voidaan keskeyttää enintään kolmeksi arkipäiväksi (OK 26:25 ja OK 6:5.3). Asianosaisia kuultuaan hovioikeus varaa näille loppulausuntojen laatimista varten riittävän ajan, joka yleensä on noin 15 - 30 minuuttia.

Loppulausunto on asianosaisen avustajan viimeinen mahdollisuus vakuuttaa hovioikeuden jäsenet kantansa oikeellisuudesta. Tämän vuoksi loppulausunnon laatimiseen on syytä panostaa: tarkoituksena on asiassa esitetyn selvityksen perusteella argumentoida, miksi valitus tulee hyväksyä tai hylätä. Hovioikeus voi harkintansa mukaan poikkeuksellisesti pyytää asianosaisten avustajia jättämään hovioikeudelle esityksensä rungon esimerkiksi ranskalaisin viivoin koostettuna. Loppulausunnon on syytä vastata rakenteeltaan sitä järjestystä, jossa hovioikeus asiamiehen käsityksen mukaan joutuu ratkaisemaan riitakysymykset. Loppulausunnossa tarkoitus ei ole selostaa asiassa vastaanotetun todistelun sisältöä, vaan kiteyttää se, miksi todistusteema on tullut näytetyksi jonkin näytön nojalla – tai vaihtoehtoisesti, miksi todistetta ei esimerkiksi todistajaa kuulusteltaessa esiin tulleiden seikkojen vuoksi voida pitää luotettavana.

Loppulausunnossa on myös yksityiskohtaisen juridisen analyysin paikka: optimaalista olisi, että näyttö- ja oikeuskysymykset kyettäisiin loppulausunnossa liittämään saumattomasti yhteen.

Loppulausuntojen esittämisen jälkeen asianosaiset esittävät oikeudenkäyntikuluvaatimuksensa. Vaikka eräissä tilanteissa laskut voidaan toimittaa sähköisesti Romeo -järjestelmässä, laskut toivotaan näissäkin tapauksissa esitettävän istunnossa myös paperimuodossa varsinkin matkakäräjillä.

Asianosaisen on syytä yksiselitteisesti joko myöntää vastapuolen lasku tai vastustaa sitä joiltakin yksilöidyltä osin. ”Asian jättäminen oikeuden harkintaan” tai ”ei lausuttavaa” -tyyppiset ilmaukset eivät täytä mainittua vaatimusta. Jos asianosaisella on tarkoitus riitauttaa vastapuolen kuluvaatimus, asianosaisen on syytä selvästi ilmoittaa, kohdistuuko paljoksuminen tuntiveloitusperusteeseen, ajankäyttöön tai kenties johonkin tai joihinkin laskussa tarkemmin yksilöityyn toimenpiteeseen.

Niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimen on viran puolesta harkittava mahdollista oikeusavun takaisin-korvausvelvollisuutta valtiolle, asianosaiselle varataan tilaisuus lausua mahdollisen korvausvelvollisuuden johdosta. Jos asianosaisen oikeusapulain nojalla määrätty yksityinen avustaja vaatii, että oikeusavun saaja velvoitetaan suorittamaan avustajalleen oikeusavun omavastuuosuus, ilman asianosaisen läsnäoloa käsiteltävässä asiassa on esitettävä velvoittamiseen kohdistuva asianosaisen suostumus.

Hovioikeus antaa ratkaisunsa yleensä 30 päivän kuluessa pääkäsitteilyn päättymisestä. Jollei ratkaisua kyetä antamaan mainitussa ajassa, siitä ilmoitetaan asianosaisille erikseen.

4.3. Pienimuotoinen eli suppea pääkäsitteily ("pikkupääkäsitteily")

Silloin, kun pääkäsitteilyn toimittaminen ei suullisen todistelun uskottavuusarvioinnin vuoksi ole tarpeen, hovioikeus voi toimittaa pienimuotoisen eli suppean pääkäsitteilyn, jos asian laatu ja merkitys asianosaiselle sitä edellyttävät ja asianosainen on esittänyt tätä koskevan pyynnön valitus- tai vastauskirjelmässään. Suppeaan pääkäsitteilyyn kutsutaan asianosaiset avustajineen. Suppea pääkäsitteily voidaan toimittaa esimerkiksi silloin, kun muutoksenhaku kohdistuu käräjäoikeuden laintulkintaan, jolloin asianosaisilla on mahdollisuus argumentoida oikeuskysymystä suullisesti. Suppea pääkäsitteily voi tulla kysymykseen myös esimerkiksi velkajärjestelyasiassa, jossa hakijaa kuullaan henkilökohtaisesti joistakin hakemuksen kannalta merkittävistä kysymyksistä. Suppeassa pääkäsitteilyssä ei kuitenkaan vastaanoteta todistelua.